

Ранко МЛАДЕНОВСКИ

УДЕЛОТ НА ГЕОРГИ СТАЛЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА ИСТОРИОГРАФИЈА

1. Воведни белешки за македонската книжевна историја

Едно посериозно системско проучување на историскиот развој на македонската литература се појави некаде по Втората светска војна паралелно со подемот на сите сфери од општествениот живот во тогашната македонска држава во рамките на југословенската федерација. Се појавија бројни истражувачи на полето на македонската книжевна историографија и тоа во неколку специфични области како што се македонскиот фолклор, македонската средновековна литература, македонската книжевност во 19 век, современата македонска литература, а некаде кон крајот на минатиот век се пристапи и кон сублимирање на истражувањата за македонската книжевност од 15 до 18 век. Иако овие книжевно-историографски проследувања се одвиваа мошне интензивно и со завидни резултати, сепак тие остануваа само на парцијално рамниште – за еден период, за еден автор, за група автори, за една стилска формација, за еден литературен вид итн. Се разбира, овие книжевно-историски истражувања беа од огромно значење за пристапувањето кон реализација на посуштинско и покомпактно претставување на историскиот развој на македонската книжевност.

Сето тоа, имено, резултираше со појавата на првата историја на македонската книжевност во 1990 година која се однесуваше на 20 век, а нејзин автор беше професорот Миодраг Друговац.¹ Во 1997 година излегоа од печат две книги како дел од мошне амбициозниот проект „Историја на македонската книжевност“. Тоа беа книгите за народната книжевност од професорот Томе Саздов² и за

¹ Миодраг Друговац, Историја на македонската книжевност XX век, Мисла, Скопје, 1990.

² Томе Саздов, Историја на македонската книжевност, Усна народна книжевност, Детска радост, Скопје, 1997.

средновековната книжевност од професорката Вера Стојчевска–Антиќ.³ Неколку години подоцна, односно во 2001 година, беше објавен првиот том од „Историја на македонската книжевност 1800–1945“ од професорот Георги Сталев со наслов „Македонската литература во 19 век“.⁴ Во 2003 година излезе и вториот том од оваа Историја на професорот Сталев со наслов „Првата половина на 20 век“.⁵ Колку што ни е нам познато, тоа е сè што досега е објавено како сублимирана историја на македонската книжевност. Покрај ова, професорот Сталев најавува дека во најскоро време ќе излезе од печат и третиот том од неговата Историја во кој ќе биде обработена македонската книжевност во втората половина на 20 век.

Очигледно е дека споменатите книжевно-историски трудови на Саздов, Стојчевска–Антиќ и на Сталев претставуваат еден обмислен проект со кој се опфаќаат сите сегменти на македонската книжевна историја (под редакција на Милан Ѓурчинов, Гане Тодоровски, Томе Саздов, Георги Сталев, Вера Стојчевска–Антиќ) од фолклорот па сè до крајот на 20 век, што ќе се заокружи со објавувањето на најавената историја на Георги Сталев за македонската книжевност во втората половина на 20 век. Бездруго тоа е мошне значаен проект за континуитетот во унапредувањето на македонската книжевно-историографска мисла. А сето тоа заедно со историјата на Друговац го создава научниот терен за обмислување и реализација на еден пообеман и сеопфатен тимски проект со наслов „Историја на македонската книжевност“ со кој детално ќе се претстави дијакхронијата на македонската литература.

2. Историјата од професорот Сталев

Како што веќе рековме, во проектот „Историја на македонската книжевност“ под редакција на Милан Ѓурчинов, Гане Тодоровски, Томе Саздов, Георги Сталев и Вера Стојчевска–Антиќ е вклучен и професорот Георги Сталев чија задача беше да ги елаборира книжевните збиднувања во Македонија во 19 и во 20 век. За 19 век и за првата половина од 20 век работата веќе е завршена, а професорот Сталев најавува дека во најскоро време ќе биде објавена и неговата

³ Вера Стојчевска–Антиќ, Историја на македонската книжевност, Македонската средновековна книжевност, Детска радост, Скопје, 1997.

⁴ Георги Сталев, Историја на македонската книжевност 1800–1945, I дел, Македонската литература во 19 век, Институт за македонска литература, Скопје, 2001.

⁵ Георги Сталев, Историја на македонската книжевност, II дел, Првата половина на 20 век, Институт за македонска литература, Скопје, 2003.

македонска книжевна историја за втората половина на 20 век со што ќе се заокружи неговиот придонес во овој проект.

Имено, историјата на македонската книжевност во 19 век и во првата половина од 20 век од Георги Сталев, односно „Историја на македонската книжевност 1800 – 1945“, како што е оригиналниот наслов, беше објавена во два дела, т.е. во два тома. Првиот том со наслов „Македонската литература во 19 век“, како што веќе потенциравме, беше објавен во 2001 година и тој претставува дијахрониски преглед на книжевните, но и воопшто на културните текови во Македонија во сиот 19 век. Вториот том со наслов „Првата половина на 20 век“ се објави две години подоцна, односно во 2003 година, а во него се проследува историскиот развој на македонската книжевност од почетокот на векот па сè до крајот на Втората светска војна. Двата тома се појавија како изданија на Институтот за македонска литература во Скопје.

Овде ќе зборуваме токму за овој труд во две книги од Георги Сталев кој претставува мошне значаен прилог во проучувањето на македонската книжевна историја.

2.1. Првиот том

На почетокот од првата книга професорот Георги Сталев дава еден воопштен преглед на политичките, економските и културните прилики во Македонија во 19 век по што ја нуди сопствената класификација, односно периодизација на македонската книжевност во 19 век. Според Сталев, таа периодизациска шема на македонскиот книжевен 19 век треба да изгледа вака:

1. Просветителство;
2. Првообјави во македонската уметничка литература, односно псевдокласицизам како нуспродукт на прагматиката, „инцидентен“ и вон од своето време;
3. Романтизам, задоцнет во однос на европско-балканските процеси;
4. Реализам, односно неговите први пројави.

За секој од овие периоди е резервирано по едно посебно поглавје каде што се елаборираат особеностите на стилските формации и нивните специфични обележја на македонско тло, како и биографските податоци и творештвото на авторите коишто дале свој придонес во развојот на македонската книжевна мисла во 19 век.

Просветителството во Македонија Сталев го става и го објаснува во контекст на европското просветителство, но и на просветителските идеи кај јужнословенските народи. Се разбира,

книжевно-историскиот „поход“ за објаснувањето на просветителските пројави во Македонија започнува со Јоаким Крчовски, Кирил Пејчиновиќ и Теодосиј Синаитски и нивната културна дејност во Македонија во првата половина на 19 век. Посебно внимание Сталев посветува на учебникарското дело во Македонија од овој период со истакнувањето на дејноста на македонските учебникари како што се Анатолиј Зографски, Партенија Зографски, Кузман Шапкарев, Венијамин Мачуковски и други, а посебен осврт е посветен на најистакнатиот македонист од 19 век – Ѓорѓија Пулевски.

Во рамките на псевдокласицизмот се среќаваме со дејноста на Јордан Хаџи Костантинов-Џинот за кого Сталев вели дека е „вистинскиот родоначалник на македонската поезија во XIX век со своите првообјавени песни во 1851/2“,⁶ но истакната е и неговата просветителска дејност.

Меѓутоа, најмногу внимание е посветено на романтизмот затоа што, како што нагласува Сталев, „најзабележителна книжевна насока во македонската литература од XIX век, сепак, е романтизмот“.⁷ Од браќата Миладиновци преку Григор Прличев, Рајко Жинзифов, браќата Андреја и Константин Петкович па сè до Спиро Гулапчев, Трајко Китанчев и Коста Абрашевиќ се елаборираат развојните линии на македонскиот романтизам од 19 век. Доминатно место во анализите заземаат биографиите и книжевната дејност на авторите.

Во заклучокот на крајот од првата книга се сублимираат веќе изложените факти за книжевноста во Македонија во 19 век каде што Сталев заклучува: „Мал е бројот на историски значајните македонски литерати во XIX век, но и тука посебен феномен е 'големината на малите' што поети, што преведувачи, патописци или хроничари кои ја сочинуваат кохезиската целина на една специфична книжевност“.⁸

2.2. Вториот том

Втората книга од Историјата на Сталев се однесува на македонската книжевност во првата половина на 20 век, односно од 1900 до 1945 година. Се разбира, тука е и неизбежниот осврт на таканаречениот премин од 19 во 20 македонски книжевен век со

⁶ Георги Сталев, Историја на македонската книжевност, I дел, Македонската литература во 19 век, цит. дело, стр. 101.

⁷ Исто, стр. 111.

⁸ Исто, стр. 220.

улогата на бројни наши автори меѓу кои се и Војдан Чернодрински, Марко Цепенков и Крсте Петков Мисирков. Откако ќе даде една панорамска слика за општествените превирања во Македонија на преминот од 19 во 20 век, со особено внимание на настаните поврзани со Илинденското востание, Сталев ги разработува биографиите и книжевната дејност на Чернодрински, Цепенков и Мисирков, со една подетална анализа на драмата „Македонска крвава свадба“ на Чернодрински, песните и драмата „Црне војвода“ на Цепенков како и клучната книга „За македонските работи“ на Мисирков. Но, Сталев не ги заборава ни другите македонски културни дејци од овој период како што се Атанас Раздолов, Лазар Поп-Трајков, Арсениј Јовков, Димитар Влахов и други.

Она што, според авторот на оваа Историја, доминира во македонската литература од првата половина на минатиот век е таканаречениот *ангажиран реализам*. Сталев е свесен за ризикот од ваквата теза поради несогласувањата кај бројни автори со таквата определба па децидно образложува:

„Секој може да го постави прашањето – дали постои *неангажиран реализам*?... Тоа се однесува за секој правец, школа, метод, струење, стилска формација (дури и за оние, чии носители тврдат дека не ги интересира никаква порака, никаква идеја освен, да речеме, самата уметност или ни тоа!). Во литературни рамки поимот *ангажиран(а)* – сметаме – е мошне флексибилен и покрај тоа што некои автори под него подразбираат исклучиво преокупираност со строго револуционерно-борбени идеи, стремежи, повици. *Ангажирана книжевност*, меѓутоа, е и таа што се залага за вистината воопшто, за справедливоста, етичноста и во која, исто така, се содржат недвосмислени белези за ваква или онаква промена. Македонската литература во текот на целата прва половина од 20 век – додава Сталев – го одразува, имено, во секој поглед, револуционерното расположение не само кај авторите, туку и кај поголемиот дел од народот“.⁹

Пред да премине на елаборација на книжевните збиднувања во Македонија меѓу двете светски војни, Сталев се осврнува на несреќните околности во кои се нашла Македонија за време на двете балкански војни, за време на Првата светска војна, но и меѓу двете светски војни кога македонскиот народ ги преживува последиците од поделбата на Македонија од 1913 година. Драмската литература и поезијата е она што доминира во Македонија во периодот меѓу двете светски војни и професорот Сталев на тоа и обрнува посебно

⁹ Исто, стр. 14.

внимание анализирајќи ги драмите и песните, пред сè, од тематско-мотивски аспект при што ќе ги издвои како суштински борбено-револуционерните и социјалните мотиви. Се соочуваме тука со системски приод во анализата на битово-социјалната драма од Васил Иљоски, Антон Панов, Ристо Крле, но и на поезијата на Кочо Рацин, Венко Марковски, Волче Наумчевски, Коле Неделковски и Никола Вапцаров. Неизбежно било, се разбира, Сталев овде да го начне и да го елаборира прашањето за таканаречените дводомни автори, односно за македонските литературни творци реализирани на други јазици како што се Кочо Рацин, Никола Вапцаров, Христо Смирненски, Ангелко Крстиќ и други. Но, тука се и страниците резервирани за Македонскиот литературен кружок во Софија – една од клучните пројави на македонската литература меѓу двете светски војни – кој извршил огромно влијание врз натамошниот развој на македонските книжевни текови.

Последното поглавје во вториот том од Историјата на Сталев е посветено на македонската литература создавана во народноослободителната војна. Овде доминантна е поезијата со револуционерни, патриотски мотиви од бројни автори како што се Владо Малески, Рампо Левката, Мите Богоевски, Гоце Стефановски, Венцислав Парговски, Благоја Корубин, Александар Матковски, Ацо Караманов, Венко Марковски, Ацо Шопов и други.

Сепак, во оваа книга како позначајни би ги издвоиле поглавјата „На преминот од XIX во XX век“, „Македонската литература меѓу двете светски војни“ и „Писатели-Македонци реализирани на други јазици“.

3. Општи карактеристики

Треба да се нагласат овде и некои општи, но суштински особености што се карактеристични за двете книги, односно за „Историја на македонската книжевност 1800–1945“ на Георги Сталев во целост. На пример, моделот според кој се врши презентирањето на македонските книжевно-историографски факти е најчесто дедуктивен – од општите појави и пројави па до конкретните автори и до конкретните структури на книжевните дела. Шемата, пак, според која Сталев ги претставува книжевно-историските случувања во Македонија во период од век и половина би можеле да ја претставиме на следниов начин:

1. Општествено-политичките состојби во Македонија во конкретниот период;
2. Општо за културните прилики;

3. Општо за книжевните појави, стилски формации и естетски тенденции;

4. Конкретно за секоја стилска формација поодделно;

5. Најзначајните претставници од македонската литература во конкретниот период;

6. Посебна биографија и библиографија за секој автор;

7. Анализа на конкретните книжевни дела од секој автор со доминантен позитивистички приод кон интерпретацијата на литературата;

8. Заклучок за секој период одделно.

А во врска со доминантниот позитивистички метод во ова книжевно-историско дело, Сталев потенцира:

„Колку и да изгледа немодерно, Историјата на македонската литература во 19 век не би можела да се објасни без позитивистички пристап кон неа, зашто таа – очигледно – се одвивала под изразито неповолни услови од секаков вид: политички, економски, духовни, кон што се вклучува и нејзиниот територијален дезинтегритет“.¹⁰

Сепак, иако интерпретацијата, на пример, на ликовите е типично позитивистичка, под површината на таа анализа, можеби свесно, можеби несвесно инкорпорирана, се насира онаа структуралистичко-семиолошка дистинкција на ликот како опис и актантот како дејство, односно како функција на ликот, да се послужиме со Проповата терминологија. Од друга страна, во оваа Историја многу често среќаваме синтетизирани изводи за доминантните книжевни појави во различни периоди од развојот на македонската литература, како на пример:

„Македонската литература меѓу двете светски војни ќе биде во знакот на социјално-битовата драма, Рациновата поезија и Македонскиот литературен кружок во Софија“.¹¹

И уште нешто! Она што особено се истакнува во оваа Историја на професорот Георги Сталев е отворениот приод кон проблематичните, дискутабилните прашања од македонската книжевна историја, но и укажувањето на проблемите кои сè уште го чекаат автентичното и целосно решавање, односно расветлување на замаглените, на темните места од македонската книжевна историја.

¹⁰ Исто, стр. 217.

¹¹ Георги Сталев, Историја на македонската книжевност, II дел, Првата половина на 20 век, цит. дело, стр. 94.

4. Заклучни согледби

И сосема на крајот, како заклучок, би потенцирале дека во „Историја на македонската книжевност 1800–1945“ на Георги Сталев се опфатени и општествено-политичките услови, и општите тенденции во културата во Македонија, и македонските книжевни дела, и учебникарската и образовната дејност воопшто, и печатарството, и историографијата, и лексикографијата итн., односно станува збор за една широка панорамска слика за Македонија во период од век и половина. Конкретно се елаборирани биографските податоци и книжевната дејност на голем број автори кои оставиле мошне значајни траги во развојот на македонската книжевност и на македонската култура воопшто, но и автори кои досега неоправдано биле поставувани на маргините од книжевните историографски истражувања. Историјата на Сталев е со концизна, прегледна и мошне богата историска, книжевна и културолошка содржина.

Сето ова, како и многу други нејзини особености, покажува дека Историјата на професорот Георги Сталев, во секој случај, претставува особено значаен прилог во системското проучување на македонската книжевна историја и таа, секако, во иднина ќе биде една од основите за натамошните истражувања на полето на нашата литература.

ЛИТЕРАТУРА:

Друговац Миодраг, Историја на македонската книжевност XX век, Мисла, Скопје, 1990.

Саздов Томе, Историја на македонската книжевност, Усна народна книжевност, Детска радост, Скопје, 1997.

Сталев Георги, Историја на македонската книжевност 1800–1945, I дел, Македонската литература во 19 век, Институт за македонска литература, Скопје, 2001.

Сталев Георги, Историја на македонската книжевност, II дел, Првата половина на 20 век, Институт за македонска литература, Скопје, 2003.

Стојчевска–Антиќ Вера, Историја на македонската книжевност, Македонската средновековна книжевност, Детска радост, Скопје, 1997.

Ranko MLADENOSKI

THE CONTRIBUTION OF GEORGI STALEV
TO MACEDONIAN LITERARY HISTORIOGRAPHY

(Summary)

This paper is a review of the two volumes of “A History of Macedonian Literature 1800-1945” prepared by Georgi Stalev, and published by the Institute of Macedonian Literature in Skopje. The first volume entitled “Macedonian Literature in the 19th century”, published in 2001, represents a diachronic survey of the literary as well as the cultural events in Macedonia in the so called revival century. The second volume entitled “The first half of the 20th century”, published in 2003, presents the historical development of Macedonian literature from the beginning of the century to the end of the Second World War.

In this paper entitled “The Contribution of Georgi Stalev to Macedonian Literary Historiography” by Ranko Mladenoski, are elaborated the structural elements of this literary history rendered by Stalev, the methodology, the classification of Macedonian literature, the discussible literary-historical questions that Stalev justifiably raises, the general approach in the creation of this Macedonian literary history, as well as the importance of this work of Stalev for the future development and advancement of Macedonian literary-historical thought.

Key words: Macedonian literature, Macedonian literary history, diachrony, enlightenment, romanticism, engaged realism.